

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ**

ВАСИЛЮК ОКСАНА СЕРГІЇВНА

УДК: 373.5:94(477)

**МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ З УКРАЇНСЬКОЮ
ЛІТЕРАТУРОЮ У НАВЧАННІ ІСТОРІЇ УЧНІВ 8-9 КЛАСІВ**

13.00.02 – теорія та методика навчання
(історія та суспільствознавчі дисципліни)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Васильюк' (Vasylivuk), with a long horizontal stroke underneath.

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, професор
Ладиченко Тетяна В'ячеславівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри методики викладання
суспільних дисциплін та гендерної освіти

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гупан Нестор Миколайович,
Національна академія педагогічних наук України,
Інститут педагогіки України,
головний науковий співробітник відділу
суспільствознавчої освіти;

кандидат педагогічних наук,
Возна Зоя Олександрівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
кафедра всесвітньої історії та методик навчання,
викладач.

Захист відбудеться «___» _____ 2018 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.452.03 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д.

Автореферат розісланий «___» _____ 2017 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Т.І. Мацейків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Останніми роками у розвитку шкільної освіти спостерігаються суттєві зрушення. Гостроти й актуальності набуває проблема оновлення змісту освіти, що у складних умовах сьогодення безперервно оновлюється і трансформується. З ухваленням нового Закону України про освіту та Концепції Нової української школи в освітній теорії та практиці разом з компетентнісним підходом набуває актуальності поняття предметної і міжпредметної інтеграції окремих предметів та споріднених галузей знання, що орієнтує педагогів на нову організацію змісту освіти на нових, більш гнучких, варіативних та інтегрованих засадах.

Зміст шкільної історичної освіти з цієї позиції має виступати як цілеспрямоване об'єднання, синтез знань у певну інтегровану систему, спрямовану на забезпечення цілісності знань учнів про людину й суспільство, формування у них загальнолюдських цінностей, загальної суспільствознавчої компетентності. Таке об'єднання потребує розробки чітких і обґрунтованих, з точки зору освітніх результатів, шляхів і принципів інтеграції. Серед таких шляхів найважливішим залишається реалізація міжпредметних шляхів. З появою державних стандартів загальної середньої освіти та легітимізацією поняття «міжпредметна компетентність» проблематика міжпредметних зв'язків у цілому, та між історією й українською літературою зокрема, актуалізувалася для шкільної методики навчання історії. Саме з таких позицій було оновлено навчальні програми з історії для учнів 5–9 класів у 2017 р. У тексті програм відновлено рубрику «міжпредметні зв'язки» і основна увага приділяється зв'язкам історії з українською літературою.

Проте, на сьогоднішній день розв'язати це складне завдання у педагогічній практиці повністю ще не вдалося, адже ця проблема вимагає досліджень і експериментального апробування. Саме тому пошуки нових підходів до методики реалізації міжпредметних зв'язків історії з українською літературою у навчанні учнів 8-9 класів є актуальними і дотепер.

Ретроспективний аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив увагу до цієї проблеми у працях відомих педагогів минулого: І. Ф. Гербарта, Я. А. Коменського, Дж. Локка, І. Г. Песталоцці, К. Ушинського та ін.

В радянській психолого-педагогічній науці 50-70 рр. ХХ ст. проблематика міжпредметних зв'язків системно досліджувалась В. Давидовим, М. Даниловим, Б. Єсіповим, Г. Костюком, М. Скаткіним та ін., які визначили шляхи послідовного здійснення взаємозв'язків між провідними ідеями і поняттями суміжних навчальних курсів. Більшість дослідників проблематики історичного розвитку ідеї міжпредметних зв'язків (Г. Батуріна, Ш. Ганелін, Д. Румянцева та ін.) зазначали, що реалізація таких зв'язків у шкільному навчанні відбувалося в залежності від конкретно-історичних умов його розвитку.

У 80-х рр. ХХ ст. дослідники В. Максимова, І. Зверев, П. Кулагін, Г. Федорець та ін. акцентували увагу на тому, що ідея міжпредметних зв'язків закладена в цілі і завданні шкільного навчання, в навчальні програми і в систему підготовки вчителя і тому повинна втілюватися в конкретній навчально-виховній діяльності школи.

У методиці навчання історії міжпредметні зв'язки активно досліджувались у 60–80-тих рр. минулого століття (Н. Андреевська, О. Вагін, О. Волобуєв, Н. Дайрі, М. Зиновьев, Г. Клокова, І. Лернер, Г. Цвікальська та ін.). Цікавою з погляду предмета нашого дослідження є праця О. Бандури (1984), де розглянуто міжпредметні зв'язки предметів гуманітарного циклу як відтворення об'єктивно існуючих взаємозв'язків між явищами та подіями суспільного життя, психіки людей і всіх сторін їх практичної діяльності, підбитих у мистецтві та соціологічних науках.

У сучасній українській методиці навчання історії проблема зв'язків історії з іншими предметами стала актуальною для багатьох учених, методистів і вчителів-практиків (Г. Бабійчук, К. Баханова, Ю. Бицюри, Г. Гречушкіної, М. Добриці, С. Защинської, В. Корнеєва, О. Мариновської, О. Матюшенко, О. Пометун, Л. Соловйової, О. Удада та ін.), у працях яких висвітлені проблематика таких зв'язків, прийоми і методи реалізації на уроці, підходи до інтегрованого навчання, проведення бінарних уроків.

Але використання міжпредметних зв'язків історії з українською літературою в умовах компетентісно зорієнтованого навчання, з урахуванням розвитку усіх складників предметної історичної компетентності ще не було предметом окремого дослідження.

Отже, актуальність, практична значущість проблеми використання міжпредметних зв'язків історії з українською літературою та недостатня розробленість її теоретичних аспектів зумовили вибір теми дослідження *«Методика реалізації міжпредметних зв'язків з українською літературою у навчанні історії учнів 8-9 класів»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукового напряму Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова "Методика реалізації міжпредметних зв'язків з українською літературою у навчанні історії учнів 8-9 класів загальноосвітньої школи" та відповідно до науково-дослідницької проблематики кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Інституту історичної освіти. Тема дисертації затверджена вченою радою Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 27 березня 2014 року) та закординована із рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 30.09.2014 року, № 842).

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці методики реалізації міжпредметних зв'язків історії та української літератури у навчанні учнів 8-9 класів загальноосвітньої школи.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання дослідження**:

- 1) проаналізувати загальні теоретико-методичні підходи до питання міжпредметних зв'язків у навчанні історії для уточнення категоріально-понятійного апарату дослідження;
- 2) з'ясувати сутність наукових підходів до реалізації міжпредметних зв'язків у загальноосвітній школі в історичній ретроспективі;

- 3) виявити потенціал змісту курсів історії України та української літератури 8-9 класів для формування міжпредметних зв'язків;
- 4) з'ясувати стан проблеми у масовій практиці навчання історії в загальноосвітній школі;
- 5) визначити методичні умови застосування міжпредметних зв'язків;
- 6) розробити й експериментально перевірити ефективність застосування авторської методики реалізації міжпредметних зв'язків.

Об'єкт дослідження – процес навчання історії у 8-9 класах загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження – реалізація міжпредметних зв'язків історії та української літератури на уроках історії у 8-9 класів загальноосвітньої школи.

Методологічну та теоретичну основу дослідження складають основні положення загальної теорії пізнання, системний підхід до реалізації освітнього процесу, положення компетентісно зорієнтованого навчання, основні положення теорії міжпредметних зв'язків у навчанні школярів:

- положення психологічної і педагогічної наук про цілісність і системність освітнього процесу, про закономірності розвитку пізнавальної діяльності учнів основної школи (І. Бех, В. Кремень, О. Савченко, П. Саух, О. Сухомлинська);

- положення методики навчання історії щодо компетентісного, діяльнісного й особистісно-орієнтованого навчання історії (К. Баханов, Д. Десятов, М. Добриця, А. Булда, В. Комаров, Т. Ладиченко, Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Фрейман та ін.);

- основні ідеї щодо реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні школярів (В. Максимова, І. Зверев, П. Кулагін, Д. Румянцева, Г. Федорець, Г. Цвікальська та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз проблеми міжпредметних зв'язків у психолого-педагогічній літературі, порівняльний аналіз реалізації міжпредметних зв'язків в історичній ретроспективі; аналіз, синтез, систематизація теоретичного матеріалу на етапі визначення методичних умов навчання; моделювання авторської методики міжпредметних зв'язків тощо;

- *емпіричні*: опитування, бесіди, спостереження, узагальнення, колективні обговорення, анкетування з метою розробки моделі використання міжпредметних зв'язків у вивченні історії та української літератури у 8-9 класах загальноосвітньої школи та визначення якості розробленого програмно-методичного забезпечення;

- *педагогічний експеримент* використовувався з метою перевірки ефективності запропонованої методики реалізації міжпредметних зв'язків історії України та української літератури у 8-9 класах;

- *методи математичної статистики* застосовувались для опрацювання отриманих даних і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами і процесами.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася у навчальних закладах кількох областей України, серед яких Броварська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №7, Броварська гімназія ім. С. І. Олійника, Солом'янська районна гімназія № 178 в м. Києві, Спеціалізована школа

№ 149 м. Києва, Спеціалізована загальноосвітня школа №274 I-III ступенів Дарницького району м. Києва з поглибленим вивченням іноземних мов, Ніжинська загальноосвітня школа I-III ступенів № 10, Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів № 3. У дослідно-експериментальній роботі взяли участь 283 вчителів. Експериментальним навчанням було охоплено 419 учнів/учениць 8-х та 9-х класів, у тому числі 205 – у контрольних класах, 214 – в експериментальних.

Організація дослідження. Дослідження проводилося з 2013 по 2017 рік у чотири етапи:

на першому – *теоретико-діагностичному етапі* (2013 р.) на основі теоретичного аналізу педагогічної, психологічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження визначалася мета, предмет, завдання та методи дослідження, здійснювався аналіз поняттєвого апарату дослідження, визначалися основні наукові здобутки в осмисленні та підходах до реалізації міжпредметних зв'язків;

на другому – *аналітико-пошуковому етапі* (2013 – 2014 рр.) проводився аналіз навчальних програм та практики реалізації міжпредметних зв'язків, визначалися методичні умови ефективного навчання та розроблялися елементи авторської методики навчання; здійснювалася теоретична розробка, практична апробація, коригування та аналіз результативності використання матеріалів.

на третьому – *формульовальному етапі* (2015–2016 р.) розроблялись матеріали для проведення формульовального експерименту, проводився формульовальний етап експерименту, аналізувались одержані проміжні результати, уточнювались компоненти та змістове наповнення експериментальної методики.

на четвертому – *підсумково-аналітичному етапі* (2017 р.) здійснювалася систематизація і математична обробка результатів педагогічного експерименту, узагальнювались його результати, формулювались загальні висновки дослідження, завершувалось оформлення тексту рукопису дисертації та автореферату, визначалися перспективи подальшого дослідження міжпредметних зв'язків у навчанні історії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

як окрему науково-методичну проблему досліджено методику реалізації міжпредметних зв'язків історії України і української літератури;

з'ясовано методичні умови ефективного запровадження міжпредметних зв'язків на уроках історії у 8-9-х класах, серед яких: використання кілька разів у семестр інтегрованих та бінарних уроків; організація учнівських проєктів-досліджень за темами спільними для курсу історії і курсу літератури; системне застосування на уроках історії міжпредметних способів діяльності учнів; спрямованість міжпредметних зв'язків на формування складників предметної історичної компетентності й ключових компетентностей; реалізація міжпредметних зв'язків засобами інтерактивного навчання у відповідності до завдань компетентісно зорієнтованого навчання;

визначено потенціал змісту курсів історії України та української літератури 8-9 класів для формування міжпредметних зв'язків;

розроблено й експериментально апробовано авторську методику реалізації міжпредметних зв'язків;

удосконалено понятійний апарат методики навчання історії, зокрема, уточнено зміст понять «методика реалізації міжпредметних зв'язків історії з українською літературою», «міжпредметні, бінарні й інтегровані уроки історії та української літератури»;

набули подальшого розвитку положення щодо комплексу форм і методів реалізації міжпредметних зв'язків на уроках історії та української літератури, формування предметної історичної компетентності учнів на основі використання міжпредметних зв'язків історії України та української літератури в процесі навчання історії.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали, висновки і теоретичні положення можуть бути використані у процесі розробки навчальних програм і написанні підручників для учнів 8-9 класів з історії України й української літератури; у професійній підготовці вчителя та в системі післядипломної педагогічної освіти, а також як підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Упровадження результатів дослідження здійснювалося в процесі навчання історії в Броварській спеціалізованій школі I-III ступенів № 7 (довідка про впровадження від 19 січня 2016 року № 101), Броварській гімназії ім. С. І. Олійника (довідка про впровадження від 12 лютого 2016 року №146), Солом'янській районній гімназії № 178 в м. Києві (довідка про впровадження від 17 грудня 2015 року № 107), Спеціалізованій школі № 149 м. Києва (довідка про впровадження від 10 грудня 2015 року № 168), Спеціалізованій загальноосвітній школі № 274 I-III ступенів Дарницького району м. Києва з поглибленим вивченням іноземних мов (довідка про впровадження від 22 грудня 2016 року №168), Ніжинській загальноосвітній школі I-III ступенів № 10 (довідка про впровадження від 27 січня 2016 №157), Тернопільській загальноосвітній школі I-III ступенів № 3 (довідка про впровадження від 18 лютого 2016 року №131).

Вірогідність результатів забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень, комплексним використанням методів дослідження, адекватних його об'єкту, предмету, меті, завданням, дослідно-експериментальною перевіркою гіпотези дослідження, поєднанням кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, коректною інтерпретацією результатів експериментального навчання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися й обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Полікультурна освіта в 21 столітті: створення партнерства в школах при викладанні та вивченні історії» (Київ, 2013), «Мовні сексизми та шляхи їх подолання», (Київ, 2013); «Спокуса пропаганди і масові вбивства в Україні у XX - на початку XXI століття» (Київ, 2015); *всеукраїнських* – «Теорія і методика навчання історії та суспільних дисциплін: історія і сучасність» (Київ, 2013), «Творчість Олександра Довженка як дзеркало колоніального минулого українського народу (до 120-річчя з дня народження митця)» (Київ, 2014); «Актуальні питання методики викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах розбудови сучасної школи» (Суми, 2016); засіданнях кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти

Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова у 2013- 2016 рр.

Публікації. Результати дослідження представлено в 9 одноосібних публікаціях автора, серед них 4 статті розміщено у фахових наукових виданнях України, 1 – у міжнародному науковому виданні.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного та експериментального), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і літератури із 182 найменувань на 20 сторінках, додатків. Робота містить 7 таблиць, 6 рисунків. Додатки подано на 81 сторінці. Загальний обсяг роботи 278 сторінок, з них 175 сторінок – основна частина.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету й завдання, об'єкт і предмет, охарактеризовано методи, етапи дослідно-експериментальної роботи, розкрито наукову новизну і практичну значущість здобутих результатів, висвітлено дані щодо їх апробації й упровадження.

У **першому розділі** дисертації «*Теоретико-методичні основи дослідження*» здійснено аналіз категоріального та змістового поля дослідження; подано історичну ретроспективу використання міжпредметних зв'язків у навчанні історії; визначено потенціал змісту курсів історії України та української літератури 8-9 класів для застосування міжпредметних зв'язків між двома предметами.

Теоретичний аналіз засвідчує, що зміст поняття «міжпредметні зв'язки» ґрунтується на концепті навчального предмета як виокремленій системі адаптованих для сприйняття учнями наукових знань з певної сфери. Існування окремих навчальних предметів спонукає науковців і практиків до пошуків ефективних міжпредметних зв'язків між ними, що розуміють як взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою.

Дослідники проблеми завважають на значній ролі міжпредметних зв'язків у навчанні, зокрема як стимулу до пізнання нового, активної пізнавальної діяльності дітей, опори для формування цілісного уявлення про світ та складних комплексних способів взаємодії з ним людини. Міжпредметні зв'язки сприяють реалізації виховних і розвивальних функцій у навчанні, формуванні предметних, міжпредметних та ключових компетентностей учнів, адже вони допомагають учням оперувати пізнавальними методами, що мають загальнонауковий характер (абстрагування, моделювання, аналогія тощо) і в такий спосіб розширюють сферу предметного пізнання, забезпечують кращу організацію розумової діяльності та сприяють розвитку творчих здібностей. Тому значна кількість дослідників методологічно визначає цей феномен як один з принципів навчання.

Вченими-педагогами схарактеризовані конкретні заходи, що їх передбачає системне застосування міжпредметних зв'язків: виокремлення навчальних проблем в міжпредметному змісті; поступове нарощування обсягу і широти міжпредметних зв'язків, систематичне їх використання, постійне тренування учнів в застосуванні знань і способів дій з суміжних предметів; забезпечення системності двостороннього і багатостороннього характеру зв'язків; узгодження роботи

вчителів-предметників в рамках однієї школи. У дидактиці та методиці навчання історії існують різні підходи до класифікації міжпредметних зв'язків, що базуються на змісті чи методології наук, прийомах і методах навчально-пізнавальної діяльності, яких опанують учні на уроках з різних предметів, а також на організації та методиці їх використання вчителями.

Проведені дослідження уможливили формулювання власного робочого визначення висхідного поняття дисертації: міжпредметні зв'язки – це трактування й оцінювання учнями об'єктів реальності, узгоджене з позицій різних наук, котрі є основою навчальних предметів, що дає змогу для цілеспрямованого і системного формування у них цілісної картини світу, виходячи за межі предметного мислення і з використанням споріднених для різних предметів методів і технологій навчання.

Останніми роками дослідження проблеми міжпредметних зв'язків поступово пов'язується з вивченням питань формування предметних і міжпредметних компетентностей учнів. З цього погляду міжпредметні зв'язки виступають як своєрідне підґрунтя (навчальний зміст, способи діяльності тощо) для формування відповідних міжпредметних компетентностей. Міжпредметні зв'язки в умовах чинної диференціації змісту освіти на окремі предметні поля є необхідною умовою для формування в учнів цілісної картини світу, ключових та міжпредметних компетентностей.

Застосування міжпредметних зв'язків у навчальному процесі та подальша диференціація наукового знання спричинили необхідність у сучасній педагогічній науці розрізняти зміст понять «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція». Міжпредметні зв'язки ототожнюють з координацією, детально розробленими взаємозв'язками навчальних предметів. Інтеграцію – з об'єднанням кількох навчальних предметів в один, де наукові поняття поєднуються загальним сенсом та методами навчання.

Аналіз значної кількості джерел показує, що міжпредметні зв'язки як предмет дослідження зацікавили теоретиків і практиків педагогіки одночасно з появою предметної системи навчання в XVI-XVII ст. Зародження і розвиток педагогічної ідеї міжпредметних зв'язків залежали від прогресу наукового знання. Педагоги минулих століть підходили до проблеми міжпредметних зв'язків з різних позицій, але з прагненням забезпечити систему знань учнів про світ і розглядаючи їх як спосіб зв'язування розпорошених у навчальних предметах змістових одиниць.

У радянській педагогіці проблема міжпредметних зв'язків стала особливо актуальною, коли навчання почало здійснюватися за комплексними програмами ГУСа (1920-ті рр.), орієнтованими на поєднання навчання з життям і з виробничою працею учнів. У 50-60-тих рр. XX ст. теорія міжпредметних зв'язків розроблялася з урахуванням активізації навчальної діяльності школярів й політехнізації шкільної освіти. Міжпредметні зв'язки як засіб політехнізації освіти відобразилися і в розвитку позакласної роботи, краєзнавства, де знання з різних предметних галузей узагальнювались шляхом їх зв'язку з життям.

У 70-80-ті рр. міжпредметні зв'язки розглядалися педагогами у різних аспектах: як дидактичний засіб підвищення ефективності засвоєння знань, умінь і навичок; як умова розвитку пізнавальної активності і самостійності учнів у навчальній діяльності, формування мотивів й умінь учіння, пізнавальних інтересів

школярів; як засіб реалізації принципів навчання, і перш за все науковості. З'явилися спроби обґрунтувати міжпредметні зв'язки як самостійний принцип навчання. Багато уваги приділялося вченими й шляхам подолання труднощів у застосуванні міжпредметних зв'язків на практиці, зокрема в організації пізнавальної діяльності школярів, щоб вони хотіли і вміли встановлювати міжпредметні зв'язки, у підтриманні їх інтересу до світоглядних питань науки, у поєднанні зусиль вчителів-предметників для досягнення оптимального ефекту у навчанні.

В межах загально-дидактичної теорії міжпредметних зв'язків розроблялися методичні підходи до міжпредметних зв'язків історичних шкільних курсів з іншими навчальними предметами. Щодо встановлення і використання міжпредметних зв'язків історії та літератури, то у працях методистів того часу наголошувалось на необхідності ознайомлення учнів з питаннями розвитку літератури і мистецтва в процесі вивчення всіх історичних курсів, оскільки зміст багатьох програмових літературних творів за допомогою художніх образів і яскравих для осмислення засобів розкриває знакові для історії події, процеси, явища і може образно й емоційно доповнювати зміст історичного матеріалу, що вивчається. Вчителям рекомендувалось також приділяти увагу передовим діячам літератури і мистецтва, які в переважній більшості були активними учасниками всіх найважливіших політичних подій конкретного історичного періоду. Визначались дослідниками й основні прийоми такої роботи на уроках: літературна ілюстрація, історичний аналіз літературного тексту, використання матеріалу художніх творів в розповіді вчителя, встановлення міжпредметних зв'язків самими учнями під впливом питання або завдання вчителя. Вчителям рекомендувалось фрагменти літературних творів підбирати з урахуванням найбільш яскравих і типових подій, конкретного історичного періоду.

В сучасній українській методиці навчання історії проблема міжпредметних зв'язків історії з іншими предметами, хоча й є предметом інтересу вчених, методистів і вчителів-практиків, але не набула ґрунтового висвітлення. На основі переважно результатів і здобутків радянської методики методистами, науковцями, авторами підручників і посібників надаються рекомендації поради педагогам з питань реалізації міжпредметних зв'язків на уроках історії.

Деяке посилення інтересу до проблематики міжпредметних зв'язків останнім часом спостерігається з впровадженням компетентісно зорієнтованого навчання та необхідністю формувати в учнів міжпредметні компетентності. Але очевидно, що на сучасному етапі розвитку методичної науки і практики навчання цей аспект методичного потенціалу міжпредметних зв'язків далеко не використаний, що підтвердили і дані аналізу навчальних програм і підручників сучасної української школи.

Вивчення чинних навчальних програм 8-9-их класів загальноосвітньої школи з історії України та української літератури дало можливість виявити змістовий потенціал цих предметів для встановлення міжпредметних зв'язків. Насамперед можна стверджувати про недостатню увагу авторів програм до використання міжпредметних зв'язків, відсутність конкретних вказівок щодо їх встановлення у тексті програм, значна асинхронність у вивченні матеріалу у двох предметах

(наприклад, у 8-му класі програма з літератури концентрує увагу на історичному матеріалі, що вивчався у 5-7 класах).

Як позитивне явище можна відзначити визначення в оновленій програмі з історії України міжпредметної змістової лінії «Культурна самосвідомість», що, на думку авторів, спрямована на «розвиток школяра як особистості, яка розуміє роль культури у формуванні мислення, усвідомлює зміни різних культур упродовж історії, має уявлення про різноманіття культур та їх особливості, цінує свою культуру і культурну багатоманітність світу. Однак таке декларування не знайшло реального відображення у навчальному матеріалі й результатах навчання, на які орієнтує вчителів програма.

Ретельний аналіз змісту навчального матеріалу, пропонованого у програмах для 8-9 класів з історії України і української літератури демонструє широкі можливості для використання вчителями міжпредметних зв'язків.

Зокрема у програмах має місце: співпадіння окремих змістових блоків, історичний та літературний аспекти яких відображені в обох програмах і можуть синхронно вивчатися на уроках історії і літератури; спорідненість мети і завдань навчальної діяльності на уроках історії і літератури; спрямованість програм з історії і літератури на формування в учнів умінь і навичок роботи з текстами; аналізувати, порівнювати, зіставляти факти, події, процеси і явища; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; формулювати оцінні судження, робити висновки та висловлювати власне ставлення до об'єкту вивчення тощо; спрямованість обох програм на компетентісно зорієнтоване навчання та пріоритет діяльнісного підходу до навчання.

Водночас вивчення програм з обох предметів дозволяє стверджувати, що більшість вчителів, які застосовуватимуть міжпредметні зв'язки історії України і української літератури на практиці зіткнуться зі значними складнощами, оскільки існує: асинхронність вивчення окремих змістових блоків, історична складова яких розглядається у 8-му класі, а літературна – в 9-му класі; неспівпадіння висвітлення видатних персоналій, історична складова біографій та літературознавча складова яких розведені в програмах для вивчення у 8-му та 9-му класах, наявність у програмі з історії України вказівок на теми і розділи програми з української літератури, яких в програмі не існує.

Здійснений у процесі дослідження аналіз можливостей підручників з історії та української літератури з точки зору реалізації міжпредметних зв'язків виявив, що тією чи іншою мірою всі підручники мають відповідний потенціал, утім, для вдосконалення цього процесу необхідна ефективна методика, яку вчитель використовуватиме під час уроку.

У другому розділі *«Експериментальна перевірка методики реалізації міжпредметних зв'язків історії та української літератури у 8–9 класах»* визначено й обґрунтовано методичні умови ефективною реалізації міжпредметних зв'язків історії та української літератури в 8-9 класах, охарактеризовано особливості експериментальної методики, висвітлено хід і результати експериментального навчання.

Констатувальні дослідження масової практики реалізації міжпредметних зв'язків між історією України та українською літературою передбачали проведення

опитування 238 педагогів м. Києва, Київської, Чернігівської та Тернопільської областей. Аналіз результатів опитування показав, що 78% опитаних вчителів не вбачають потреби в реалізації міжпредметних зв'язків, 68% респондентів не вважають за потрібне шукати рекомендації щодо ефективного застосування міжпредметної роботи. Серед джерел таких рекомендацій вчителі називають переважно (55%) ресурси Інтернету, виставки передового педагогічного досвіду в методичних кабінетах (27%), курси післядипломної педагогічної освіти (18%). На практиці використовує на уроках історії України міжпредметні зв'язки з українською літературою - системно - 3%, епізодично - 16% вчителів, серед яких переважно педагоги зі стажем від 10 років. Щодо основних методів реалізації таких зв'язків на уроці, більшість респондентів (58%) назвала пояснювально-ілюстративний, і лише 27% назвали інтерактивні методи.

Оскільки значна кількість дослідників проблеми вважають найбільш ефективною формою реалізації міжпредметних зв'язків спеціальні міжпредметні (інтегровані або бінарні) уроки, а в практиці вони проводяться достатньо рідко, одним з напрямів досліджень стало проведення кількох таких уроків з наступним опитуванням вчителів щодо їх ефективності. Аналіз результатів такого опитування засвідчив суттєві зміни у ставленні вчителів до результативності й ефективності подібних уроків. Аналіз результатів опитування учнів щодо участі в міжпредметних уроках показав, що хоча більшість учнів (77% респондентів) вказувала на більш ґрунтовну підготовку до такого уроку, ніж до звичного, але були задоволені його результатами.

Водночас констатувальні дослідження актуалізували й проблеми реалізації міжпредметних зв'язків, насамперед необхідність синхронізації навчального змісту згідно з програмами предметів, відсутність та невідповідність вчителів до такої роботи.

Констатувальний експеримент та попередні теоретичні розвідки дали змогу сформулювати методичні умови реалізації міжпредметних зв'язків історії України з українською літературою, а саме:

- 1) використання кілька разів у семестр інтегрованих та бінарних уроків (інтегрований урок, використовуючи міжпредметні зв'язки, проводить один учитель; бінарний урок характеризується тим, що його проводять два вчителі);
- 2) організація учнівських проєктів-досліджень за темами спільними для курсу історії і курсу літератури;
- 3) системне застосування міжпредметних способів діяльності учнів (робота з текстами, характеристика видатних літераторів-громадських і політичних діячів, висвітлення історичних подій, процесів і явищ, які є основою змісту для історії України і тлом для уроків української літератури тощо);
- 4) спрямованість міжпредметних зв'язків на формування складників предметної історичної компетентності й ключових компетентностей;
- 5) реалізація міжпредметних зв'язків засобами інтерактивного навчання у відповідності до завдань компетентісно зорієнтованого навчання.

Саме на реалізацію цих умов і було спрямовано розроблення авторської експериментальної методики навчання на уроках історії України у 8–9 класах.

Проведення експериментального навчання потребувало значної підготовки вчителів. Тому для них було підготовлено методичні рекомендації з питань теорії та практики реалізації міжпредметних зв'язків, використання відповідних інтерактивних вправ, методів і прийомів навчання на бінарних та інтегрованих уроках та під час організації проектної діяльності учнів. Було підготовлено також плани-конспекти відповідних уроків з детальним описом методичних особливостей їх проведення та організації навчальної діяльності учнів. Ознайомлення вчителів з експериментальною методикою здійснювалось шляхом організації двох навчальних семінарів, контактних та дистанційних зустрічей (у форматі скайп-конференції) і шляхом розсилки розроблених методичних матеріалів.

Формувальний етап експерименту проводився протягом 2015-2016 років на базі вказаних загальноосвітніх навчальних закладів трьох областей України і міста Києва. У цих навчальних закладах працювали вчителі історії та української літератури, які мали різні кваліфікаційні категорії та педагогічний стаж. Це забезпечило об'єктивність експерименту та дозволило дійти правильних висновків щодо здобутих результатів, визначити загальні закономірності процесу реалізації міжпредметних зв'язків між предметами та оцінити рівні сформованості історичної компетентності в учнів 8–9 класів.

Усього в експерименті взяло участь 419 учнів/учениць 8-х і 9-х класів (205 у контрольних класах, 214 – в експериментальних). Складники історичної компетентності учнів контрольних класів формувалися в ході традиційного для загальноосвітніх закладів навчання історії та української літератури. Щодо учнів експериментальних класів, то формування їхньої історичної компетентності здійснювалось в умовах розробленої нами експериментальної методики навчання.

Перед початком експериментального навчання на наше прохання вчителі провели аналіз навчальних досягнень учнів з історії України й української літератури, опередметнений в балах їх успішності. Зазначимо, що відмінності в успішності в межах двох предметів практично не відрізнялися: якщо учень/учениця мали високий рівень досягнень з історії, то практично такий самий рівень виявляли й на літературі.

Для підтвердження статистичної однорідності вибірки учнів була здійснена математична перевірка, що підтвердила її валідність. Після закінчення формувального етапу педагогічного експерименту ми отримали показники рівнів навчальних досягнень учнів, опередметнені в оцінках за 12-бальною шкалою. Статистичний аналіз результатів експериментального навчання із застосуванням *t*-критерія Стюдента передбачав необхідність порівняти статистичні показники навчальних досягнень учнів у контрольних та експериментальних класах після закінчення експерименту з тими, що вимірювалися перед його початком. Результати такого порівняння представлені на рис.1,2.

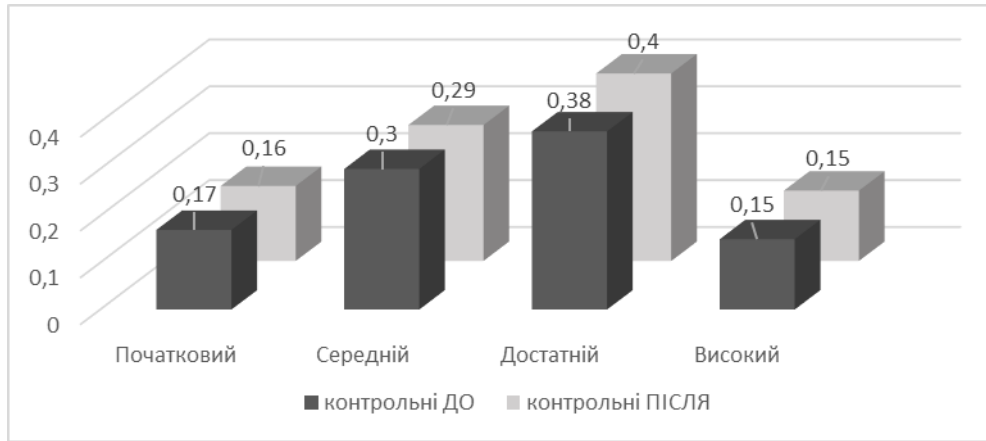

Рис. 1. Порівняння навчальних досягнень учнів в контрольних класах до і після навчання за рівнями сформованості предметної компетентності у відносних частотах

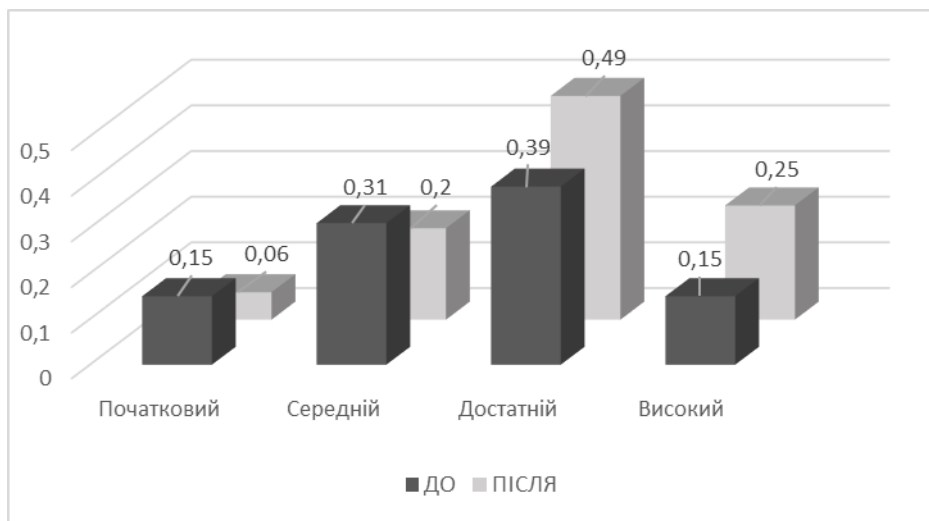

Рис. 2. Порівняння навчальних досягнень учнів в експериментальних класах до і після навчання за рівнями сформованості предметної компетентності у відносних частотах

Показники рівнів сформованості предметної історичної компетентності в учнів експериментальних класів є значно вищими, ніж в контрольних класах. Основний фактор, що впливав на ці зміни в експериментальних класах – запропонована методика навчання. Таким чином, результати експериментального навчання засвідчили дієвість запропонованої нами методики використання міжпредметних зв'язків на уроках історії України у 8-9-х класах, що дає змогу вважати завдання дослідження виконаними, а його мету досягнутою.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного дослідження, теоретичні розвідки та педагогічний експеримент дали підстави для таких висновків.

1. В умовах диференціації змісту освіти на окремі предметні поля міжпредметні зв'язки є дієвим засобом формування в учнів цілісної картини світу, ключових та міжпредметних компетентностей. Значна кількість визначень міжпредметних зв'язків, що існує у педагогічній науці, зумовлена тим чи іншим методологічним кутом зору на цей феномен, розумінням змісту і структури предметної системи навчання та ін. У даному дослідженні під поняттям «міжпредметні зв'язки»

визначаються як трактування й оцінювання учнями об'єктів реальності, узгоджене з позицій різних наук, котрі є основою навчальних предметів, що дає змогу для цілеспрямованого і системного формування у них цілісної картини світу, виходячи за межі предметного мислення і з використанням споріднених для різних предметів методів і технологій навчання.

Міжпредметні зв'язки ґрунтуються на координації змісту окремих предметів й є основою для інтеграції змісту освіти. Необхідність і дидактична доцільність міжпредметних зв'язків спричинена, в першу чергу, тенденціями в сфері сучасного наукового знання насамперед між науковим і методологічним синтезом. Оновлення змісту освіти, сучасне розуміння його структури і місця у навчанні продукують зміни у розумінні змісту та функцій поняття «міжпредметні зв'язки».

Міжпредметні зв'язки сприяють реалізації виховних і розвивальних функцій у навчанні, є необхідними для розвитку предметних і ключових компетентностей учнів. Міжпредметні зв'язки виступають своєрідним підґрунтям (навчальний зміст, способи діяльності тощо) для формування відповідних ключових компетентностей. У процесі їх реалізації створюється навчальна ситуація, коли вирішення проблемних завдань передбачає включення процедур й алгоритмів з різних предметних полів. Уявлення і мислення учнів стають більш системними, розуміння змісту – глибшим і ґрунтовнішим. Таким чином, результативність навчання на основі міжпредметних зв'язків досягається шляхом розвитку в учнів умінь самостійно вирішувати міжпредметні проблеми, усвідомленістю застосування міжпредметних зв'язків у різних навчальних предметах. Здатність до перенесення знань, способів діяльності з однієї предметної області в іншу, широкого їх застосування є основою творчих здібностей і загального розвитку особистості.

2. Міжпредметні зв'язки як предмет дослідження зацікавили теоретиків і практиків одночасно з появою предметної системи навчання. З ускладненням і подальшою диференціацією змісту освіти на заміну послідовному прийшов спосіб паралельного вивчення навчальних предметів, кожен з яких опрацьовувався окремо й викладався іншим педагогом. Саме на цьому етапі і виник інтерес до міжпредметних зв'язків як способів зв'язування розпорошених у навчальних предметах змістових одиниць.

Зародження і розвиток педагогічної ідеї міжпредметних зв'язків залежали від прогресу наукового знання. Диференціація наукових знань, і як наслідок, збільшення кількості навчальних предметів у першій половині XIX ст. призвели до перевантаження навчальних програм і знизили ефективність навчальної діяльності. Інтенсивний розвиток наук у XIX – поч. XX ст. спонукав учених до пошуку можливих взаємних зв'язків між сферами наукових знань і змістом шкільних навчальних предметів.

У радянській педагогіці вивчення проблеми міжпредметних зв'язків розпочалось у 20-ті роки у зв'язку із запровадженням комплексних програм, що були заміною предметної системи навчання. У подальші роки питання міжпредметних зв'язків вивчались з погляду політехнізації шкільного навчання та пошуку шляхів активізації навчальної діяльності школярів. Напрацюванням цієї доби було створення психолого-педагогічної теорії міжпредметних зв'язків як важливого засобу формування в учнів системи знань, умінь і навичок (освітня

функція), основ наукового світогляду (виховна функція), розвитку пізнавальної активності і самостійності учнів у навчальній діяльності, формування їх пізнавальних інтересів (розвивальна функція). Цікавими були й спроби радянських педагогів щодо узгодженості навчального змісту багатьох предметів на рівні міжпредметних зв'язків, відображені у навчальних програмах і підручниках того часу.

В сучасній українській методиці навчання історії проблема міжпредметних зв'язків історії з іншими предметами вивчалась епізодично. Деякий інтерес до проблематики міжпредметних зв'язків виявився з впровадженням компетентнісно зорієнтованого навчання та необхідністю формувати в учнів міжпредметні компетентності.

3. Аналіз навчальних програм і підручників історії України і української літератури для 8-х і 9-х класів засвідчив значні можливості реалізації міжпредметних зв'язків між цими двома предметами, оскільки:

- в програмах прослідковується спорідненість мети і завдань навчальної діяльності на уроках історії України й української літератури, зокрема вони передбачають формування в учнів умінь і навичок роботи з текстами; аналізувати, порівнювати, співставляти факти, події, процеси і явища; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; формулювати оцінні судження, робити висновки та висловлювати власне ставлення до об'єкту вивчення тощо.

- існує спрямованість програм на компетентнісно зорієнтоване навчання та надається пріоритет діяльнісного підходу до навчання, що є підставою для застосування спільних інструментів і технологій навчання;

- у змісті обох предметів досліджуються персоналії, життя, літературна, громадська і політична діяльність яких вивчаються і в курсі історії, і в курсі літератури, конкретні історичні події, процеси і явища, які в курсі історії є основним об'єктом вивчення, а в курсі української літератури виступають своєрідним історичним тлом;

- існують можливості розкриття на змісті окремих літературних творів програмових вимог і курсу літератури, і курсу історії, додаючи йому емоційне і почуттєве забарвлення.

Водночас великою перешкодою на шляху опрацювання міжпредметних зв'язків є неузгодженість та асинхронність їхнього змісту за роками та семестрами навчання, яку складно подолати вчителям.

Вимоги програм, матеріалізуються у підручниках з обох предметів, що конкретизують зміст навчального матеріалу, розгортаючи його логіку. Чинні підручники для учнів 8-9-х класів мають певний потенціал для реалізації міжпредметних зв'язків історії з українською літературою, утім, для вдосконалення цього процесу необхідна ефективна методика, яку вчитель використовуватиме під час уроку.

4. Аналіз практики використання міжпредметних зв'язків на уроках історії дав змогу узагальнити проблеми і виявити тенденції в організації роботи щодо реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні історії та літератури учнів 8-9-х класів, серед яких: недостатність уваги до цієї проблеми з боку вчителів, їхня непідготовленість до такої роботи; відсутність контакту між вчителями різних предметів, відсутність

відповідної методичної бази й рекомендацій щодо проведення міжпредметних уроків і застосування інтерактивних методів навчання; недостатня увага до питань професійного розвитку вчителів у цьому напрямі з боку закладів вищої педагогічної та післядипломної освіти.

Подібні тенденції проявились і під час аналізу застосування вчителями історії та літератури найбільш ефективної форми реалізації міжпредметних зв'язків - спеціальних міжпредметних (інтегрованих або бінарних) уроків.

5. Методичними умовами ефективної реалізації міжпредметних зв'язків історії України з українською літературою є такі:

- використання кілька разів у семестр інтегрованих та бінарних уроків (інтегрований урок, використовуючи міжпредметні зв'язки, проводить один учитель; бінарний урок характеризується тим, що його проводять два вчителі);
- організація учнівських проєктів-досліджень за темами спільними для курсу історії і курсу літератури;
- системне застосування міжпредметних способів діяльності учнів (робота з текстами, характеристика видатних літераторів-громадських і політичних діячів, висвітлення історичних подій, процесів і явищ, які є основою змісту для історії України і тлом для уроків української літератури тощо);
- спрямованість міжпредметних зв'язків на формування складників предметної історичної компетентності й ключових компетентностей;
- реалізація міжпредметних зв'язків засобами інтерактивного навчання у відповідності до завдань компетентісно зорієнтованого навчання.

6. Авторська методика навчання ґрунтувалася на комплексній реалізації зазначених методичних умов в експериментальних класах. Створені та проведені бінарні й інтегровані уроки та учнівські проєкти дозволили максимально ефективно використати міжпредметні зв'язки історії України з українською літературою й суттєво вплинули на розвиток предметної компетентності школярів. Отримані дані дозволяють стверджувати, що після експерименту в учнів експериментального класу відбулися суттєві позитивні зміни у рівнях сформованості уявлень, понять, навчально-пізнавальних умінь та емоційно-оцінних суджень. Зросла кількість учнів, які продемонстрували високі показники засвоєння фактів і теорії, здійснення навчальних дій, аргументації власної позиції з різних питань історії та української літератури. Щодо контрольних класів, то у результатах навчання учнів суттєвих змін не відбулося.

Математична обробка результатів дослідження за t-критерієм Стьюдента статистично підтвердила дієвість запропонованої компетентісно орієнтованої методики застосування міжпредметних зв'язків.

Здійснене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Зокрема, напрямками подальшого дослідження можуть бути визначення ролі і місця міжпредметних зв'язків у розвитку ключових компетентностей учнів, підходів до реалізації міжпредметних зв'язків у зарубіжній педагогіці, розвиток критичного мислення під час реалізації міжпредметних зв'язків у шкільному курсі історії України, організація професійної підготовки вчителя історії до опрацювання матеріалу з урахуванням міжпредметних зв'язків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. *Василюк О.С.* Теоретичні аспекти міжпредметних зв'язків з української літератури у навчанні історії учнів 8-9 класів загальноосвітньої школи / О.С.Василюк // Наукові записки: (збірник наукових статей) / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова; [упор. Л.Л.Макаренко]. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. – Випуск СХХІХ (129). – (Серія педагогічні науки). – С. 41-49.
2. *Василюк О.С.* Методичні аспекти проведення бінарних уроків із української літератури та історії України (на прикладі вивчення учнями 9 класів творчості Т.Г.Шевченка) / О.С.Василюк. - Український педагогічний журнал. - 2016. – № 3.- С. 115-120.
3. *Василюк О.С.* Методика проведення бінарних уроків з української літератури та історії України в учнів 8-х класів на прикладі долі жінки в історії України ХVІ ст. (за твором О. Назарука «Роксолана») / О.С.Василюк // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / [Гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К.: «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 108 (5). – С. 94-98.
4. *Василюк О.С.* Методичні аспекти проведення бінарних уроків із української літератури та історії України (на прикладі вивчення учнями 9-их класів творчості Т. Г. Шевченка) [Електронний ресурс] /О.С. Василюк// Науковий вісник УМО «Педагогіка» університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України. – К: УМО, 2016. – Випуск №2. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/vipusk--2-2016-pedagogika-лише str>. (дата звернення 2016). – Назва з екрану.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію

5. *Василюк О.С.* Методика проведення бінарних уроків з української літератури та історії України в учнів 8-их класів на прикладі долі жінки в історії України ХVІст. / О. С. Василюк// Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference «Topical Problems of Modern Science». Warsaw, Poland. – 2017. - Vol.3. – С. 30-34.

Праці, які додатково висвітлюють наукові результати дисертації

6. *Василюк О.С.* Організаційний аспект бінарного уроку з теми «Друга світова війна» на прикладі творчості Олександра Довженка / О.С.Василюк // Сучасні тенденції розвитку організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу в інформаційному суспільстві: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 10 квітня 2014 року / [за заг. ред. О.М. Топузова]. – К.: Педагогічна думка, 2014. – С. 209-219.
7. *Василюк О.С.* Методика проведення бінарних уроків української літератури та історії України в 9 класі, на прикладі творчості Т.Г.Шевченка /

О.С.Василюк // Історія в рідній школі: науково-методичний журнал. -2015.- № 9 (169). – С. 29-31.

8. *Василюк О.С.* Методика проведення бінарних уроків з української літератури та історії України в учнів 8-х класів на тему: «Українські землі у другій половині XVII століття» (за твором П. Куліша «Чорна Рада») / О.С.Василюк // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / [Гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К.: «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 110 (7). – С. 105-108.

9. *Василюк О.С.* Особливості застосування навчальних технологій у викладанні історії та української літератури для учнів 8-9 класів загальноосвітньої школи / О.С.Василюк // Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал, вип.3, / [Заг. ред. проф. О.В. Михайличенко] – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2016. – С. 84-88.

АНОТАЦІЇ

Василюк О.С. Методика реалізації міжпредметних зв'язків історії з українською літературою у навчанні учнів 8-9 класів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02. – теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни). Інститут педагогіки НАПН України. – Київ, 2017.

У дисертації проаналізовано різні підходи до реалізації міжпредметних зв'язків української літератури та історії на бінарному уроці в системі інтегрованого навчання; визначено особливості використання міжпредметних зв'язків історії з українською літературою в умовах компетентно орієнтованого навчання, з урахуванням розвитку усіх складових предметної історичної компетентності.

У дослідженні теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність застосування авторської методики реалізації міжпредметних зв'язків, охарактеризовано її особливості та компоненти. Розроблено методичні умови застосування міжпредметних зв'язків, за яких ефективно покращується в учнів 8-9 класів історична компетентність в умовах компетентнісного підходу та міжпредметної інтеграції.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, педагогіка, методичні умови, компетентнісний підхід, методика реалізації міжпредметних зв'язків, історія, українська література, бінарний урок, інтеграція.

Василюк О.С. Методика реализации межпредметных связей истории с украинской литературой в обучении учащихся 8-9 классов. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (история и обществоведческие дисциплины). Институт педагогики НАПН Украины. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена проблеме реализации межпредметных связей истории с украинской литературой в обучении учащихся 8-9 классов общеобразовательной школы и практическом введении этих связей на интегрированном уроке.

Актуальность проблемы реализации межпредметных связей украинской литературы и истории в учащих средней школы определяется использованием межпредметных связей истории с украинской литературой в условиях компетентно ориентированного обучения, с учетом развития всех составляющих предметной исторической компетентности.

В диссертации проанализированы различные методические условия использования межпредметных связей, определен потенциал содержания курсов истории Украины и украинской литературы 8-9 классов для формирования межпредметных связей, изложены общие теоретико-методические подходы к вопросу межпредметных связей в обучении истории для уточнения категориально-понятийного аппарата исследования.

Во введении обоснована актуальность темы исследования, определены его цели и задачи, объект и предмет, охарактеризованы методы, этапы опытно-экспериментальной работы, сформулирована научная новизна и практическая значимость полученных результатов, освещены данные по их апробации и внедрению.

В первом разделе диссертации «Теоретико-методические основы исследования» осуществлен анализ категориального и смыслового поля исследования; представлено историческую ретроспективу использования межпредметных связей в обучении истории; определены потенциал содержания курсов истории Украины и украинской литературы 8-9 классов для применения межпредметных связей между двумя предметами.

Во втором разделе – «Экспериментальная проверка методики реализации межпредметных связей истории и украинской литературы в 8-9 классах» определены и обоснованы методические условия эффективной реализации межпредметных связей истории и украинской литературы в 8-9 классах, охарактеризованы особенности экспериментальной методики, описаны ход и результаты экспериментального обучения.

Результаты организованного эксперимента показывают, что в условиях дифференциации содержания образования на отдельные предметные поля межпредметные связи являются действенным средством формирования в учащих целостной картины мира, ключевых и межпредметных компетенций. Также то, что анализ учебных программ и учебников истории Украины и украинской литературы для 8-х и 9-х классов показал значительные возможности реализации межпредметных связей между этими двумя предметами, а анализ практики использования межпредметных связей на уроках истории позволил обобщить проблемы и выявить тенденции в организации работы по реализации межпредметных связей в обучении истории и литературы учащихся 8-9-х классов. То есть, контрольный этап эксперимента доказал эффективность авторской методики реализации межпредметных связей и использования этой методики на бинарном уроке, что, в свою очередь, повышает в учащих историческую компетентность в условиях компетентного подхода.

Ключевые слова: межпредметные связи, педагогика, методические условия, компетентностный подход, методика реализации межпредметных связей, история, украинская литература, бинарный урок, интеграция.

Vasilyuk O.S. The method of realization of interdisciplinary connections of history with the Ukrainian literature in the teaching of students of grades 8-9. - On the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences on the specialty 13.00.02. - theory and methods of teaching (history and social science disciplines). Institute of Pedagogics of National Academy of Sciences of Ukraine. - Kyiv, 2017.

In the dissertation have been analyzed a different approaches to the implementation of interdisciplinary connections of Ukrainian literature and history and their use in the binary lesson in the system of integrated education; determined using interdisciplinary connections history with a Ukrainian literature in terms of competence of based learning, with the development of all components of the historical subject competence.

In the dissertation is theoretically grounded and experimentally tested the efficiency of application of the author's method of realization the interdisciplinary connections and substantiated; characterized its features and components.

Developed the methodical conditions of application of interdisciplinary connections for the historical competence in students of grades 8-9, effectively improved in the conditions of the competency approach of interdisciplinary integration.

Key words: interdisciplinary connections, pedagogy, methodical conditions, competence approach, method of realization of interdisciplinary connections, history, Ukrainian literature, binary lesson, integration.